

Bijlage Pluimvee

bij het Plan van Aanpak Koplopers richting een Dierwaardige Veehouderij

De koplopers, de boeren van de toekomst, omarmen het document van de expertgroep en willen aan alle voorwaarden gaan voldoen. Daar zijn we nu nog niet, en we pleiten ook voor een veel heldere uitleg en een koppeling met andere opgaven voor vogelgriep, klimaat, milieu en waterkwaliteit. Maar we willen wel aan de slag, en met zo'n vaart dat de koplopers groep in 2030 10% van de Nederlandse markt voorziet van dierwaardig geproduceerde dierlijke eiwitten.

Caring Farmers gaat uit van dubbeldoeldieren, een pluimveehouderij zonder 'vleeskuikens': we houden kippen voor de eieren en verwaarden de haantjes als vlees. Alle dieren groeien op het bedrijf op tot het moment dat ze naar de slacht moeten. Onderstaande tabel is een voortvloeisel en samenvoeging van de tabellen voor legkippen en vleeskippen die door deze sectoren samen met de Dierenbescherming is gemaakt.

Alle koplopers en pioniers lopen tegen wetgeving op. Dat is omdat ze vaak zich niet in een kolom laten vangen maar een horizontale blik hebben en tegelijkertijd rekening houden met klimaat, dier én milieu. In dit stuk ligt de focus vooral op kleinschalige bedrijven, omdat deze vaak in alle regelgeving en beleid worden genegeerd. Het is juist in de kleinschalige houderij mogelijk om dieren dierwaardig te houden; die gericht is op een hoog dierenwelzijn met nadruk op de intrinsieke waarde van het dier en de mogelijkheid op het uitvoeren van natuurlijk gedrag. Maar ook grootschaligere bedrijven kunnen dierwaardig worden, en ook die koplopers verdienen een steun in de rug.

Wetgeving en beleid zouden hier ruimte moeten bieden om bestaande koplopers te ondersteunen en de koplopersgroep te laten groeien met in acht neming de voedselveiligheid en volksgezondheid.

De huidige wet en regelgeving inclusief alle verplichtingen, die uitvoerende organisaties zoals het NVWA en RVO kleinschalige pluimveehouders opleggen, sturen niet richting een duurzame, gezonde en dierwaardige pluimveehouderij maar staan de groei van de koplopers juist in de weg.

Een aantal voorbeelden van wet- en regelgeving die zal moeten veranderen, op een rij:

- Ophokplicht voor de kleinschalige houderij zoals nu gehandhaafd heeft veel nadelen voor het dierenwelzijn en nog niet bewezen voordelen boven de afschermplicht zoals die geldt voor hobby-kippen. Kleine extensief gehouden koppels spelen epidemiologisch een andere rol tijdens uitbraken dan de intensieve stallen. Dit is wetenschappelijk aangetoond tijdens de HPAI epidemie in 2003 (Bavinck et al., 2009 The role of backyard poultry flocks in the epidemic of highly pathogenic avian influenza virus (H7N7) in the Netherlands in 2003). We zoeken naar een integrale aanpak voor vogelgriep waarbij rekening wordt gehouden met het welzijn van wilde en gehouden vogels.

- Het feit dat er geen onderscheid is tussen de intensieve grote houderijen en de kleinschalige houderijen m.b.t. de HPAI verspreidingsbeperkende maatregelen tijdens een uitbraak heeft vergaande gevolgen met name voor de kleinschalige houderij. Zo kunnen eieren alleen maar getransporteerd door aangewezen transporteurs naar aangewezen pakstations. Hier zijn de kleinschalige houderijen geen onderdeel van en vallen daardoor buiten de boot als het gaat om de verwaarding van eieren.
- Grens van 250 dieren is arbitrair en werkt tegen de ontwikkeling van dubbeldoelkippen waar de hanen ook een dierwaardig bestaan hebben.
- Regels voor transport en slacht zijn zo rigide dat het nagenoeg onmogelijk is om kleine koppels te laten slachten. Mobiele slachterijen voor kleine koppels zouden juist moeten worden ondersteund omdat het transport en dierenleed verminderd. Graag werken we gezamenlijk aan verbetering ondersteund door subsidie en regelgeving.
- Kleinschalig houden van kippen en varkens binnen 1 klein gemengd bedrijf heeft niet dezelfde epidemiologie als intensief gehouden dieren. Infectie is altijd een samenspel tussen besmettingsdruk en vatbaarheid. Kleine aantallen extensief gehouden dieren die ook nog eens lagere productie leveren en daardoor minder vatbaar zijn voor opportunistische infecties mogen niet 1-op-1 worden vergeleken als gaat over wettelijke regelgeving ter vermindering van het risico op het ontstaan van pathogene zoönotische influenza.
- Pluimvee kan een belangrijke rol spelen bij de bemesting van akker- en tuinbouwbedrijven. De regelgeving zou dit moeten stimuleren in het kader van kringlooplandbouw en biodiversiteit.

Caring Farmers gaat dus graag in gesprek met LNV over bovenstaande hobbels in de regelgeving voor de kleinschalige pluimveehouderij, en bespreken graag [het plan dat wij al in 2021 naar LNV stuurden](#):

Onderstaande tabel geeft aan in hoeverre de kleinschaligere en/of biologische pluimveestallen al op weg zijn naar dierwaardigheid. De linkerkolom is gemaakt door de dierenbescherming en behelst delen van de legkippen en delen van vleeskippen. Caring Farmers gaat uit van dubbeldoelkippen en heeft een samenstelling gemaakt.

In 2030 streven wij ernaar om met een groep koplopers aan alle voorwaarden te voldoen zodat deze houders gezamenlijk 10% van de markt van eieren en pluimveevlees kunnen bedienen.

Dat betekent dat we behalve in de regelgeving, ook al snel stappen gemaakt moeten worden door supermarkten en andere ketenpartijen: introductie en promotie van hanenvlees, vierkantsverwaarding en de introductie van 'dierwaardige' eieren. Zie voor meer informatie het Plan van Aanpak koplopers en de bijlage Regelgeving.

Graag gaan wij aan de slag.

Eigenschappen	Toelichting	Al gerealiseerd, zo niet wanneer?
Een huisvestingsconcept waarin dieren de keuze en ruimte hebben om soorteigen gedrag uit te voeren	Een goede omgeving (geen kooisysteem) is belangrijk (principe 3). Ruimte per dier is nu vaak te beperkt voor het tegemoetkomen aan gedragsbehoeften, om te voldoen aan principe 5. Ook kan er verstoring optreden van rustende dieren door actieve dieren door de beperkte ruimte. Er moet voldoende leefruimte zijn (in stal, overdekte uitloop en buiten) om te eten, te	Welke boeren zijn hier al en welke stappen hebben ze nog te gaan: Biologisch: Nog niet. Bij bio is alleen de bezetting lager (6 hen/m ²). In de biosector wordt hier wel aan gewerkt m.b.t. <i>EU verordening EU 2020/464, Artikel 26</i> , echter, daarin staat niet dat een veranda/wintertuin verplicht is. Wij denken dat dit

	drinken (onbeperkt), te rusten (op geschikte zitstokken of rustplatforms) of juist actief gedrag te vertonen (scharrelen, stofbaden, exploreren, nestgedrag, ei leggen). Voor scharrelen en exploreren is een stimulerende omgeving met omgevingsverrijking van belang. Deze voorzieningen moeten altijd beschikbaar zijn. Het type ondergrond is hierbij cruciaal; want buiten kunnen dieren zelf insecten pikken. Keuzevrijheid voor het individuele dier en voldoende afwisseling in de omgeving spelen hierin een belangrijke rol. Bij binnenhuisvesting dient het strooisel op de vloer droog en rul te zijn en van goede kwaliteit en geschikt voor scharrel- en stofbadgedrag, er is frisse lucht (o.a. een lage ammoniakconcentratie in de stallucht) Opfokhennen en volwassen leghennen hebben een sterke behoefte om scharrelgedrag te vertonen (krabben en pikken in het strooisel en naar de omgeving). Door te voorzien in deze behoefte door goed strooisel en geschikte omgevingsverrijking (bijvoorbeeld luzernebaaltjes, hooi- of stobalen, pikblokken) kan verenpikken en kannibalisme worden voorkomen. Sluit aan bij principe 5.	omwille van langdurige ophokplicht wel zo moeten zijn. Kipcaravans en andere concepten. Nog niet gerealiseerd à met name tijdens ophokplicht (waar we tevens voor pleiten dat dit een afschermplicht moet worden) is de ruimte van een mobiele kar te klein. Een permanente overdekte uitlopmogelijkheid in geval van ophokplicht zou per direct moeten worden gerealiseerd. Verder zou het aankleden van deze overdekte ruimte met springobjecten en pikobjecten de norm moeten zijn. Daarnaast: alle hennen moeten stofbad kunnen nemen, ook de hennen die niet naar beneden/buiten durven te gaan. (zie onderdeel strooisel) BLK***a nog niet. Er is binnen BLK*** geen eis aan verrijking anders dan de luzerne/pikblokken/strooien. Hier zou meer verrijking zoals springtafels in overdekte uitloop, bomen/natuurlijke begroeiing in buitenuitloop.
Geschikt strooisel	De strooiselkwaliteit is nu vaak onvoldoende, zeker bij vleeskuikens aan het einde van de mestperiode. Er is een duidelijk verband tussen slechte strooiselkwaliteit, slecht stalklimaat en verminderd dierenwelzijn (meer voetzool laesies, hogere sterfte; [16]. Geschikt strooisel is daarom noodzakelijk. Sluit aan bij principe 4 en 5. Strooisel op de	De meeste boeren voldoen hier nu nog niet aan. Bij veel oude stallen, ook biologisch en biodynamisch, kan slechte isolatie er voor zorgen dat er een aantal maanden per jaar geen droog strooisel is. Bij kipcaravans is er speciale aandacht nodig voor de indeling binnen de kar: niet alle hennen gaan naar buiten, en krijgen zo niet de kans om

	vloer is droog en rul en van goede kwaliteit en geschikt voor scharrel- en stofbadgedrag, en er is frisse lucht (o.a. een lage ammoniakconcentratie in de stallucht)	te stofbaden omdat er veelal alleen roosters zijn. Zeker in het geval van vleeskuiken is nat strooisel gerelateerd aan voetzool laesies. Bij leghennen is dat verband minder eenduidig.
Geen amputatie van lichaamsdelen van het dier; van deel van de achterste teen, inknippen van tenen of verwijderen van kammen	Amputatie van de achterste teen is een aantasting van de integriteit van het dier. Eenzelfde geldt voor het inknippen van tenen of het verwijderen van kammen. Dat niet meer doen sluit aan bij principe 1. Vanaf 30 juni 2025 zijn deze ingrepen niet meer toegestaan in Nederland.	
Geen voer- en waterbeperking	Voerbepierking bij vleeskuikenouderdieren blijft een belangrijk welzijnsprobleem en sluit niet aan bij principe 2, omdat het leidt tot gevoelens van honger bij de ouderdieren. Voerbepierking past niet in een dierwaardige veehouderij. Ouderdieren zouden standaard minimaal tweemaal per dag gevoerd moeten worden en onbepierkt toegang moeten hebben tot water tijdens de lichtperiode. Er zijn maatregelen mogelijk op gebied van kwalitatieve voerbepierking (verdunding, andere wijze van aanbieden), maar deze lijken maar beperkt succesvol te zijn. Meest veelbelovend lijkt het gebruikmaken van traaggroeierende kruisingen, zoals nu in de Beter Leven concepten. Deze moederdieren kunnen onbepierkt gevoerd worden. Dit geldt ook voor de voer- en waterverstrekking van uitgekomen kuikens en hangt samen met het laten uitkomen van kuiken in de stal (zie uitkomen in de stal).	Als PS niet kan worden gehouden met constant toegang tot drinkwater, dan is het niet geschikt om gehouden te worden. Snelle uitfasering/verbod op reguleren vleesrassen en dus de PS. Er is al jaren een gedoogbeleid voor beperkte watertoegang. Zolang reguliere PS (Ross en Cobb snel groeiende vleeskuikenPS) worden gehouden zal water en voer verstrekking een probleem blijven.

Ongewenst seksueel gedrag kunnen vermijden	Het niet kunnen vermijden van seksueel gedrag blijft een belangrijk welzijnsprobleem bij vleeskuikenouderdieren. Het ruw paren van de (zwaardere en grotere) hanen met de hennen leidt tot veerschade, verwondingen en stress en pijn bij de hennen (principe 3, 4 en 6). Het verwijderen van de binnenste teen bij de hanen werd tot nu toe gebruikt om schade bij de hennen te beperken, maar dat is vanaf 2025 niet meer toegestaan. Het aanbieden van extra schuilmogelijkheden en het verlagen van de bezettingsdichtheid en het percentage hanen kunnen helpen om deze problematiek te verminderen.	Lagere haanbezetting verminderd aantal onvrijwillige paringen (Emous presentatie ESPM 2023).
Uitkomen in de stal	Uitkomen in de stal wordt al steeds vaker toegepast bij (vlees)kuikens. Groot voordeel is dat de eendagskuikens niet eerst hoeven te worden getransporteerd van de broederij naar de stal en dat de kuikens direct na uitkomst toegang hebben tot voer en water (principe 2). Dit is in het bijzonder van belang voor kuikens die vroeg uitkomen, die anders 36-48 uur zonder voer en water kunnen blijven. Uitkomstsystemen die ook direct toegang bieden tot voer en water bieden vergelijkbare voordelen.	Nog niet op grote schaal gerealiseerd bij de leg. Past uitstekend bij 'natuurlijke opfok', zie onder.
(Overdekte) uitloop (schuilmogelijkheden)	Het aanbieden van een overdekte uitloop aan leghennen met droog en rul strooisel op de vloer en stalverrijking om te foerageren biedt de kippen de kans om scharrelgedrag en stofbadgedrag te vertonen (principe 5). Daarnaast is het een ruimte met frisse lucht, daglicht en eventueel invallend zonlicht, die de kippen de mogelijkheid biedt om zelf de omgeving te kiezen waaraan	Bioà overdekte uitloop niet verplicht. Zie punt 1. Mobiele karren à omdat vaak biologisch ook niet. Deze sector zou per 1 jan 2024 verplicht een overdekte uitloop moeten kunnen realiseren.

	behoefte is (principe 2, 5 en 6). De uitloop moet schuilmogelijkheden kunnen bieden voor zowel hitte als koude.	
Natuurlijke opfok	Vleeskuikens worden standaard zonder moederkloeken gehouden. In de natuurlijke situatie zou een kuiken opgroeien met een moederkloek. Onderzoek laat zien dat opgroeien met een moederkloek voordelen heeft voor de gedragsmatige ontwikkeling van de kuikens [18, 19]. Om kuikens met moederkloeken te houden is een verregaande systeemverandering noodzakelijk, waarvoor nog veel onderzoek nodig is. Op de route ernaar toe zou gekeken kunnen worden of aspecten van moederzorg toegepast kunnen worden. Een belangrijk voorbeeld hiervan is het gebruikmaken van kunstmoeders (dark brooders), waar de kuikens onder kunnen schuilen. Dit helpt bij het scheiden van functiegebieden voor actieve en rustende dieren en sluit aan bij principe 3 en 5. Dit wordt al op kleine schaal toegepast in de legsector	Dark brooders hebben voordelen op lange termijn op pik gedrag, agressie en productie (Sirovnik and Ribner 2022) en reduceert het gebruik van fossiel fuel door hogere efficiëntie van de warmtebron. Darkbrooders=een must.